

חוות דעת מטעם המכון הישראלי לדמוקרטיה לקראת דיון בוועדה לקידום מעמד האישה
ושוויון מגדרי בכנסת ביום 20.2.23:

"השלכות הרפורמה המשפטית על מעמדה של נשים בישראל"

רקע

צבר הצעות החקיקה אשר הוגשו על ידי שר המשפטים, השר לוו"ר ועדת חוקה, חוק ומשפט (להלן: ועדת חוקה), ה"כ רוטמן, טומן בחובו שינויים דרמטיים במערכת המשפט הישראלית וביחסי הגומלין בין הרשויות.

בחוות דעת זו הינה נפרט כיצד השינויים המוצעים, אשר יוצגו להלן, ישפיעו באופן ישיר על אופיו של המשטר במדינת ישראל וכנגזרת מכך יפגעו באופן עמוק ומהותי בהגנה על זכויותיהן של נשים ממגוון קבוצות האוכלוסייה באופן ישיר ומיידי.

בקליפת האגוז, אלה הן עיקרי ההצעות שר המשפטים ויו"ר ועדת חוקה (בשינויים מסוימים בין ההצעות):

- צמצום קריטי של סמכות בית המשפט לפסול חקיקה באופן אפקטיבי: פסילת חקיקה תוכל להיעשות רק בהרכב מלא של בית המשפט העליון, ברוב משמעותי או בכל ההרכב.
- פסילת חקיקה תתאפשר רק אם חוק סותר סתירה מהותית הוראה מפורשת בחוק יסוד.
- תוגבל סמכותו של בית המשפט לביקורת שיפוטית על חוק יסוד.
- פסקת התגברות ברוב של 61 אשר תאפשר לכנסת לחוקק כל חוק, גם אם בית המשפט פסק כי הוא פוגע בזכויות המעוגנות בחוק יסוד.
- שינוי הרכב הוועדה לבחירת שופטים כך שלקואליציה תהיה שליטה מוחלטת בוועדה;
- ביטול עילת הסבירות באופן המאפשר לבית המשפט לבטל החלטה שלטונית אשר חורגת באופן קיצוני ממתחם הסבירות.

חוות דעת זו כוללת שני נספחים:

- נספח 1: פירוט עמדות נשים ביחס ליוזמות החקיקה המוצעות.
- נספח 2: פירוט דוגמאות שבהן הגן בג"ץ על זכויות נשים.

אמיר אלשטיין

יו"ר הוועד המנהל

הנשיא העשירי ראובן ריבלין

יו"ר של כבוד

יוחנן פלסטר

נשיא

ברנד מרכוס

יו"ר בינלאומי

חברי הוועד המנהל

עו"ד ליאת אהרונוסון

אלי גרונר

פרופ' ורד וניצקו-סרוסי

ד"ר חן ליכטנשטיין

מול מועלים

שגריר לשעבר שלי מרידור

פרופ' פאריה נאסר אבו-אלהיג'א

עו"ד אבי פישר

ד"ר מיכל צור

יוסי קוצ'יק

המועצה הבינלאומית

פרופ' רונלד דניאלס, יו"ר

השופטת רוזלי טילברמן אבלי, קנדה

אליט אברמס, ארה"ב

שגריר לשעבר מרטין אנדיק, ארה"ב

אן אפלנבאום, ארה"ב

פרופ' ורנון בוגדנוב, בריטניה

השופטת דורית ביניש, ישראל

השופט סטיבן ברייר, ארה"ב

השופט סלים ג'ובראן, ישראל

ד"ר ג'וזף ג'ופה, גרמניה

פרופ' משה הלברטל, ישראל

פרופ' מייקל וולצר, ארה"ב

פרופ' רוברט מנוקין, ארה"ב

פרופ' כריסטוף מקשיס, גרמניה

השופט אברהם סופר, ארה"ב

ברט טפנס, ארה"ב

פרופ' ארווין קוטלר, קנדה

פרופ' גרהרד טספר, ארה"ב

פרופ' יהודה דיינהרץ, ארה"ב

פרופ' גבריאלה שלו, ישראל

סגני נשיא

פרופ' טווי נבות, מחקר

פרופ' קרנית פלוג, מחקר

ד"ר ישי ג'סי (ג'סי) פרס, אסטרטגיה

עמיתים בכירים

פרופ' איסמעיל אבו סעד

פרופ' תמר הרמן

פרופ' נתן ווסמן (אורח)

פרופ' עמחי כהן

פרופ' יותם מרגלית

פרופ' דניאל סטטמן

פרופ' בני פורת

פרופ' יובל פלדמן

פרופ' מרדכי קרמניצר

פרופ' גדעון דהט

ד"ר תהילה שורץ אלטשולר

פרופ' יובל שני

מייסדים

ד"ר אריק ברמון

מזכיר המדינה ג'ורג' שולץ (1920-2021)

כל הצעה בנפרד וצבר ההצעות כמכלול יפגעו בהגנה על זכויות נשים ממגוון קבוצות האוכלוסייה

1. משטר דמוקרטי הינו תנאי הכרחי לשוויון זכויות מלא עבור נשים. בהתאם לכך, מדדים הבוחנים את מידת הדמוקרטיה המאפיינת מדינות שונות, בוחנים את המידה בה נתונה לנשים זכויות פוליטיות וחברתיות. כך לדוגמא, מדד הדמוקרטיה Freedom House בוחן כחלק מהקריטריונים הנבחנים על-ידו האם לנשים נתונה הזכות לבחור, עם מי להינשא, הגנה מפני אלימות במשפחה ועוד.¹ לעתים, פגיעה בזכויות נשים כדוגמת הדרתן מהמרחב הציבורי, מהווה סמן נוסף לשקיעתה של הדמוקרטיה במדינה נתונה.
2. ברוח זו, דו"ח של ארגון UN WOMEN סקר את השפעות הנסיגה הדמוקרטית בשנים האחרונות במדינות כדוגמת פולין, הונגריה וקרוואטיה והצביע על כך כי הפגיעה במוסדות הדמוקרטיים של המדינות האלה (כדוגמת השתלטות מוחלטת של הגורמים הפוליטיים על מנגנוני בחירת שופטים ונטרול היכולת האפקטיבית של בית המשפט לבצע ביקורת שיפוטית), הובילה לפגיעה בזכויות נשים. כך למשל בפולין, במקביל לפגיעה בעצמאות הרשות השופטת, הועלו הצעות הפוגעות בזכותן של נשים על גופן עד כדי ביטול הלכה למעשה של הזכות לבצע הפלה, לצד פגיעה בזכויות של קבוצות להטב"ק. תהליך דומה התרחש, על פי הדו"ח, בהונגריה, כאשר בד בבד עם הפגיעה במוסדות הדמוקרטיים, החלה פגיעה בארגוני נשים אשר הוגדרו כ'סוכנים זרים' המאיימים על הזהות הלאומית וכי ההתחייבות של הונגריה לאמנת מועצת אירופה למיגור אלימות במשפחה כנגד נשים ('אמנת איסטנבול') מפורשת כפגיעה בערכי המשפחה ומערכת הנישואין המסורתית.²
3. בפתח חוות דעת זו נדגיש כי כבר במצב הנוכחי, זכויותיהן של נשים אינן מוגנות דיין. נשים אינן מיוצגות באופן ראוי בדרגים הבכירים במשרדי הממשלה³ ובשלטון

¹<https://freedomhouse.org/country/israel/freedom-world/2022>
² Conny Roggeband and Andrea Krizsán, Democratic Backsliding and The Backlash Against Women's Rights: Understanding The Current Challenges For Feminist Politics, UN Women, June 2020

³ על פי נתוני מדד המגדר: אי שוויון מגדרי בישראל אשר פורסם על ידי מכון ון ליר בינואר 2023, אחוז הנשים בדיקטטוריונים של חברות ציבוריות עומד על 27% כאשר תמונת ייצוג של נשים ערביות, חרדיות ונשים מקבוצות מופלות נוספות נמוכה עוד יותר. בשנת 2022 אחוז מנכליות במשרדים

המקומי⁴, אחוז נרחב של נשים סובל מאלימות על כל סוגיה⁵, נשים סובלות מפערי שכר משמעותיים בשוק התעסוקה ואחוז ניכר מקרב הנשים עובדות בעבודות בשכר נמוך⁶.

4. על כן, בהינתן כי כבר כעת קיימת בישראל הפליה כלפי נשים, האפשרות כי בית המשפט העליון ומנגנוני הגנה נוספים לא יוכלו להוות עוד כתובת עבור נשים במקרים של אפליה, תהווה פגיעה אקוטית נוספת בזכויותיהן של הנשים ותותיר אותן חסרות הגנה כמעט לחלוטין.

השפעת יכולתו האפקטיבית של בית המשפט לביקורת חוקתית על חוקים

5. ערכי מגילת העצמאות אשר מבטיחה שוויון זכויות "בלי הבדל דת, גזע ומין", חוקים אשר נחקקו בישראל במשך השנים המבוססים על עקרונות של שוויון עבור נשים⁷, החלטות ממשלה, אמנות והחלטות בינלאומיות עליהם ישראל חתמה או אימצה לחוקיה⁸, הבטיחו רק באופן חלקי את הזכות לשוויון עבור נשים. מכוח תפקידם, בתי המשפט בישראל היוו מקום להגנה על זכויותיהן של נשים וכתובת באותם מקרים בהם החקיקה לא היתה מספקת, או כזו שאינה מיושמת ולעתים נדירות גם כזו פוגענית כלפי נשים⁹.

6. באם ייקבע כי רק בהסכמה של הרכב מלא (או קרוב לכך) ניתן יהיה לפסוק כי חקיקה מפלה, שאינה לתכלית ראויה או היא בלתי מידתית, הדבר יצמצם באופן ישיר וחרף את ההגנה על זכויות נשים ואת האפשרות לבלום יוזמות חקיקה פוגעניות כלפי נשים.

ממשלתיים עמד על 37.9% אולם יש לציין כי נכון לשעה זו, ככל הנראה תמונה אישה אחת לתפקיד מנכ"לית משרד ממשלתי וזאת מתוך 35 משרדי ממשלה

⁴ מספר הנשים העומדות כראש רשות מקומית עומדת היום על 14 מתוך 257 רשויות בישראל.

⁵ על פי נתוני ארגון ויצ"ו, כמיליון נשים וילדים סובלים בישראל מאלימות במשפחה:

http://www.wizo.org.il/page_35670

⁶ ראו עוד נתוני מדד המגדר של מכון ון ליר וכן בשנתון החברה הערבית של המכון הישראלי לדמוקרטיה

לשנת 2021 ושנתון החברה החרדית לשנת 2022 באתר המכון: www.idi.org.il/

⁷ כך לדוגמא: חוק שיווי זכויות האישה התשי"א-1951, חוק עבודת נשים תשי"ד-1954, חוק שכר שווה לעובדת ולעובד, תשנ"ו-1996 וחוקים רבים נוספים

⁸ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979;

חלקי בתיקון 4 לחוק שיווי זכויות האישה בשנת 2005 על ידי הוספת סעיף 16 לחוק. אשר אומצה באופן

חלקי בתיקון 4 לחוק שיווי זכויות האישה בשנת 2005 על ידי הוספת סעיף 16 לחוק.

⁹ דוד קרצמר, חמישים שנה של משפט ציבורי בבית המשפט העליון - זכויות אדם, משפט וממשל ה

תש"ס, עמ' 316-317.

7. כך למשל, בית המשפט העליון ביושבו כבג"ץ לא יוכל עוד להתערב במקרה כמו של מירב בן נון, אם חד הורית בעלת מוגבלות שמיעה, אשר חזקה חלושה בחוק הבטחת הכנסה¹⁰ שללה את קיצבתה בשל שימוש ברכב שלוש פעמים בחודש על מנת להגיע לעבודה וכתוצאה מכך נשללה קיצבת השלמת ההכנסה אשר הבטיחה את מינימום קיומה בכבוד באופן שהותיר את בן נון ואת שני ילדיה עם הכנסה אשר עמדה על סכום כולל של 1,841 ₪ בלבד. לאור מצב משפטי זה, פסק בג"ץ, באופן נדיר (אחת מתוך עשרים ושתיים הפעמים בהן פסל בג"ץ חקיקה¹¹) כי סעיף חוק זה בלתי מידתי ועל כן דינו להתבטל. המשמעות של הצבת רף כמעט בלתי אפשרי עבור בית המשפט לפסול חקיקה מפלה או בלתי מידתית, היא להותיר נשים כדוגמת בן נון, ללא הגנה חוקתית.¹²

8. במבט צופה פני עתיד, ניתן לראות כי כבר ההסכמים הקואליציוניים אשר כוננו את הממשלה הנוכחית, מעגנים סעיפים אשר עלולים להוות בגדר פגיעה מהותית בזכות החוקתית לשוויון כדוגמת תיקון חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים¹³, המבקש להוביל לביטול ההכרה בהגדרת הפרדה מגדרית כאפליה אסורה.¹⁴ מכאן כי כל פגיעה ביכולתו של בג"ץ לערוך ביקורת חוקתית על חוקים אלו, עלולה למנוע מבג"ץ להתערב בחקיקה כזו ולהותיר פגיעה ישירה בזכויות נשים.

השפעת צמצום הביקורת החוקתית רק אם חוק סותר סתירה מהותית הוראה מפורשת בחוק

יסוד

9. ההגבלה לפיה ביקורת שיפוטית של בית המשפט על חוק תהא רק כאשר חוק סותר סתירה מהותית הוראה מפורשת בחוק יסוד, תוביל באופן ישיר לפגיעה בזכויות נשים.

¹⁰ חוק הבטחת הכנסה התשמ"א 1980.

¹¹ עמיר פוקס, כמה חוקים נפסלו עד היום על ידי בג"ץ? המכון הישראלי לדמוקרטיה:

<https://www.idi.org.il/articles/22273>

¹² בג"ץ 10662/04 חסן ואח' נ' המוסד לביטוח לאומי, פ"ד ס(1) 782 (2012) - בג"ץ פסק כי יש לפסול את סעיף 9א(ב) לחוק הבטחת הכנסה, התשמ"א-1980 המביא לשלילת גמלת הבטחת הכנסה מאדם המחזיק או משתמש ברכב, בשל פגיעתו הבלתי מידתית בזכות לקיום בכבוד מינימלי של אלו החיים בעוני בישראל, וכי יש לאפשר לאנשים הזכאים לגמלת הבטחת הכנסה בעלות ו/או שימוש ברכב.

¹³ חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, תשס"א-2000.

¹⁴ סעיף 108 להסכם הקואליציוני בין מפלגת יהדות התורה למפלגת הליכוד אשר נחתם בתאריך 21.12.2023. עוד על כך ראו: <https://www.idi.org.il/articles/46858>

זאת לאור העובדה כי על אף שביסוסו של ערך השוויון בפסיקתו של בית המשפט הישראלי בא לידי ביטוי במשך השנים, עיגונו החוקתי של ערך כבוד האדם עם חקיקתו של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו בשנת 1992, חיזק את המחויבות להגנה מפני אפליה, למרות שערך השוויון לא עוגן בחוק היסוד. עתה, ההגבלה על התערבות בית המשפט רק במקרים של הוראה מפורשת בחוק היסוד, עלולה להקשות על בית המשפט לקיים פרשנות מרחיבה וראויה של ערך כבוד האדם, באופן המעניק לזכות לשוויון ולאיסור אפליה כלפי נשים, הגנה חוקתית.

פסקת ההתגברות ברוב של 61 חברי כנסת

10. גם לאחר הצבת רף כמעט בלתי אפשרי לפסילת חוקים, מבקשות הצעות שר המשפטים ויו"ר ועדת חוקה לחוקק פסקת התגברות שתאפשר לרוב קואליציוני רגיל בכנסת, קרי 61 חברי כנסת, להתגבר על פסיקתו של בית המשפט ולקבוע כי על אף שחוק סותר זכות יסוד חוקתית מוגנת, ניתן יהיה לחוקקו. אפשרות זו מותירה את אוכלוסיית הנשים במדינת ישראל ללא שום הגנה מפני כל רוב אשר יבקש לפגוע בזכויותיהן של הנשים. ראוי להוסיף כי פסקת ההתגברות המוצעת, כוחה להתגבר על כל הזכויות בישראל: לא רק אלה המנויות בפירוש בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו. גם אלה המנויות בחוק יסוד הכנסת (הזכות לבחור ולהבחר), עקרון השוויון בבחירות ועוד.

11. מכאן עולה, כי פסקת התגברות תהווה פגיעה מהותית בשכבת ההגנה החוסה על זכויות נשים ותותיר את הגנתו המצומצמת ממילא של בג"ץ, כקליפה ריקה מכל תוכן. בקנדה, אחת משתי המדינות היחידות בעולם בהן מתקיימת פסקת התגברות,¹⁵ יש בנוסף למנגנוני הגנה על זכויות אדם על בסיס מגילת הזכויות המעוגנת בצ'רטר הקנדי, יש גם ביזור סמכויות בין ממשל פדרלי למקומי ועוד. פסקת ההתגברות בקנדה אינה מאפשרת לחוקק חוק אשר פוגע בזכות לשוויון בין נשים וגברים. כלומר, למרות אימוצה של פסקת התגברות, המחוקק בחר שם לקבוע לה סייגים והותיר את הפגיעה בשוויון בין נשים וגברים מחוץ לתחום, מה שאינו קיים בפסקת ההתגברות המוצעת.

הגבלת בית המשפט לערוך ביקורת חוקתית על חוק יסוד

¹⁵ דוגמה נוספת היא פינלנד אשר בה כמעט בלתי אפשרי לממש את פסקת ההתגברות שכן נדרש רוב של 5/6 מתוך הפרלמנט.

12. בכוונת המציעים לשלול את הסמכות של בית המשפט העליון לביקורת חוקתית שמקיים בית המשפט העליון בשאלת תקפותו של חוק יסוד. הצעה זו אף היא תאפשר לכנסת לעשות שימוש לרעה בתפקידה המכונן ולחוקק חוקי יסוד גם אם יצרו מצב מפלה או פוגעני עבור נשים, באופן שלא יאפשר בית המשפט להתערב בחוקי יסוד אלו. כיום אין כל מגבלה על הגדרת חוק יסוד, הנושאים המוסדרים בו או ההליך לכינונו. על כן, קיים חשש מפני שימוש לרעה בהליך זה רק כדי להכשיר יוזמות מפלות. יצוין כי כבר כיום ניתן ללמוד מההסכמים הקואליציוניים כי אחת המטרות של הקואליציה הינה להסדיר את המדיניות הממשלתית בתחום ההגירה בחוק יסוד. לצד השאלה מדוע יש צורך בהסדרת נושא זה בחוק יסוד, יש לשאול כיצד ניתן יהיה להגן על זכויותיהן היסודיות של נשים במקרים של הפרה מהותית של זכויות המעוגנות בחוקי היסוד.¹⁶

שינוי בהרכב הוועדה לבחירת שופטים

13. באופן ישיר, ההצעה לשינוי ההרכב הוועדה לבחירת שופטים תפגע בהבטחת הייצוג של נשים בוועדה כאשר תובטח נציגות לשלוש נציגות ולא ארבע מתוך תשע, כפי שמחייב היום חוק יסוד: השפיטה. אין ספק כי כיום אין מספיק ייצוג לנשים בית המשפט העליון ויש תת ייצוג לנשים ממגוון קבוצות האוכלוסיה בערכאות הנמוכות, בדגש על נשים מקבוצות מופלות כגון נשים חרדיות, ערביות, יוצאות אתיופיה, מזרחיות ועוד. אולם, הרחבת הסמכות בוועדה לבחירת שופטים לקואליציה ודחיקת השפעתם של הגורמים המקצועיים, הוא פגם עמוק ושורשי ביסודות הדמוקרטיה ובעקרון הפרדת הרשויות ועצמאות הרשות השופטת. ממילא הרחבת סמכות זו, איננה מבטיחה הגברת ייצוג עבור נשים (או עבור קבוצות מופלות אחרות). זאת במיוחד, כאשר הקואליציה לוקה בעצמה באופן חריף בהיעדר ייצוג נשים ממגוון קבוצות האוכלוסיה, כאשר רק

¹⁶ בג"ץ 11437/05 קו לעובד נ' משרד הפנים, פ"ד סד(3) 122 (2011) – בג"ץ הורה על ביטול נוהל של משרד הפנים, המונע מעובדת זרה העובדת בישראל כחוק להמשיך ולשהות בישראל לצורך השלמת תקופת עבודתה ברשיון רק מאחר שילדה ילד, מכיוון שהנוהל כרוך בפגיעה בזכויות יסוד של העובדת הזרה. בג"ץ 4542/02 עמותת קו לעובד נ' ממשלת ישראל, פ"ד סא(1) 346 (2006) – רשיון העבודה של עובדים זרים קובע כי הם רשאים לעבוד רק אצל המעסיק המסוים שהזמינו, והמעסיק אף מתחייב להבטיח את יצאת העובד מישראל בתום יחסי העבודה. חל עליו איסור לעבוד אצל מעסיק אחר או לעבוד בעבודה נוספת, והפרת תנאים אלה מובילה לפקיעתו הרשיון ולהפיכתו של העובד הזר לשוהה שלא כחוק. בג"ץ ביטל את ההסדר האמור.

9 מתוך 64 חברי הכנסת הן נשים ולאור העובדה כי בשתי מפלגות מתוך הקואליציה אין נשים כלל, כחלק מתפיסת עולמן.

14. זאת ועוד. מעבר לייצוג הנמוך של נשים בקואליציה ובאופן אשר אינו מנותק מכך, יש להניח כי הגברת השיקולים הפוליטיים לבחירת זהותם של השופטים על פני שיקולים מקצועיים, עלולה להביא לידי ביטוי בקרב השופטים הנבחרים עמדות אשר אינן מחויבות לערכים של שוויון הזדמנויות, כבוד האדם וביטול כל אפליה מפורשת או סמויה כלפי נשים.

ביטול עילת הסבירות

15. עילת הסבירות מאפשרת לבית המשפט לבחון את סבירותה החלטתה של הרשות השלטונית ולהתערב באותם מקרים בהם ההחלטה הינה בגדר אי-סבירות קיצונית. אחד השיקולים המכריעים על פיהם בית המשפט בוחן את סבירות החלטות המנהל, הוא האם החלטת המנהל נגועה בחוסר רציונליות, אפליה או בפגיעה בזכות של נשים לשוויון. כך למשל, בג"ץ קבע כי הוראה מפורשת אשר מחייבת אישה לפרוש בגיל צעיר יותר מגילו של גבר הינה בלתי סבירה ועל כן דינה להתבטל.¹⁷

16. ביטול האפשרות של בית המשפט לביקורת שיפוטית על פי עילת הסבירות, תצמצם עוד יותר את האפשרות של בית המשפט לבטל החלטות שלטוניות אשר באופן חריג לא כללו את ערך השוויון כשיקול רלוונטי או שהחלטתם תוביל באופן בלתי סביר לפגיעה בשוויון. בכך גם כן תופר ההגנה של נשים מפני החלטות שלטוניות שרירותיות ופוגעניות.

לסיכום, כל אחת מן ההצעות השונות מהווה פגיעה מהותית בהגנה על נשים ממגוון קבוצות האוכלוסיה. פגיעה זו, בייחוד לאור מצבן הבלתי שוויוני ממילא של נשים במדינת ישראל, עלולה להיות קריטית ולהשפיע על כל אחת מן הנשים בחברה. כאשר מצרפים את כלל ההצעות יחדיו ואף מוסיפים הצעות נוספות מתוך ההסכמים הקואליציוניים אשר עלולות להסיר את ההגדרה של הפרדה מגדרית כאפליה אסורה, להמנע מהצטרפות לאמנת

¹⁷ בג"ץ 104/87 ד"ר נבו נ' בית הדין הארצי לעבודה, מד(4) 749 (1990) - ב-1990 פסק בג"ץ שגיל הפרישה השונה בין גברים ונשים יבוטל. בעקבות המאבק נחקק חוק גיל פרישה שווה לעובדת ולעובד, שקבע כי עובדת אשר נקבע לה גיל פרישה נמוך מזה שנקבע לגבר עובד, רשאית לפרוש בכל גיל שבין גיל הפרישה שנקבע לעובדת וגיל הפרישה שנקבע לעובד.

המכון הישראלי לדמוקרטיה

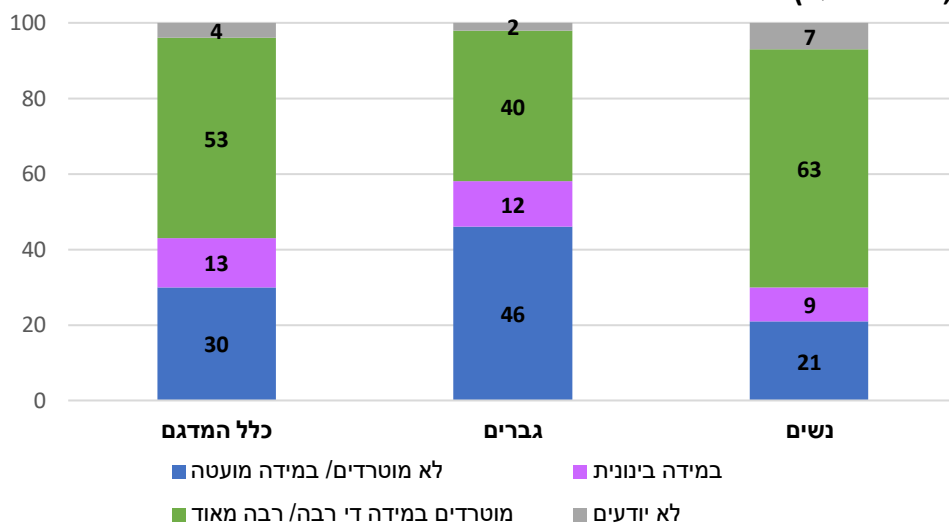
איסטנבול וכן הרחבת סמכויות בתי הדין הרבניים באופן אשר יפגע בנשים ובמיוחד נשים מקבוצות מוחלשות, מתבהרת תמונה המאיימת באופן מפורש על זכויותיהן של נשים, על ערך שוויון, על החיים בכבוד ועל השמירה על גופן וחירותן, ומעמידה את ההגנה עליהן בסכנה ממשית.

עו"ד ענת טהון אשכנזי
מנהלת המרכז לערכים ולמוסדות דמוקרטיים
המכון הישראלי לדמוקרטיה

נספח 1: עמדות הציבור ביחס להצעות השונות ברפורמה המשפטית בחלוקה לנשים וגברים

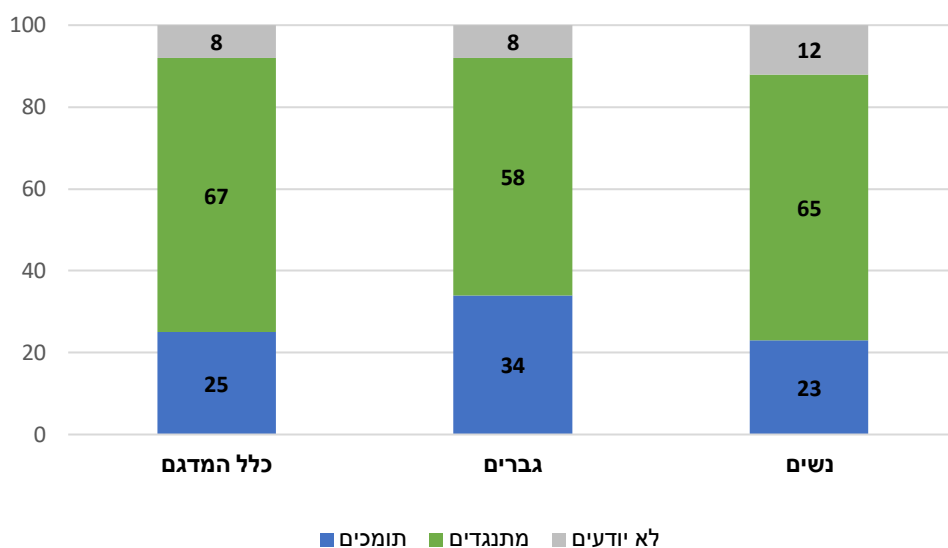
מתוך סקר עמדות דעת קהל אשר נערך על ידי מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה בחודש פברואר 2023 עלו הממצאים הבאים:

אם יאושרו השינויים במערכת המשפט, תוכל הקואליציה לקדם יוזמות שונות, ותצטמצם יכולת בית המשפט לקיים ביקורת שיפוטית על סולם שבין 1=לא מוטד כלל ל-5=מוטרד מאוד, עד כמה אתה מוטד מהאפשרות של שינוי לרעה בשוויון מגדרי בין נשים וגברים (כלל המדגם)

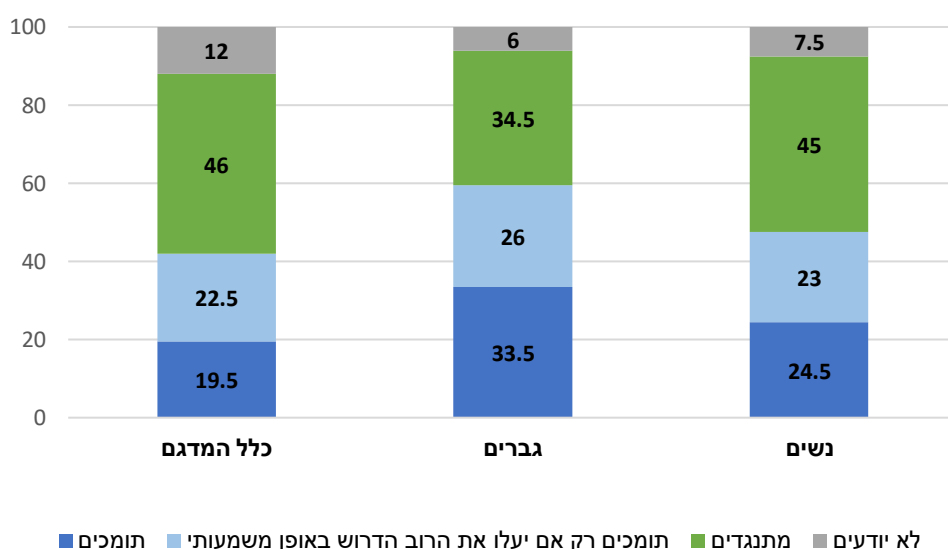
ניתן לראות מתוך הנתונים כי 62.8% מקרב הנשים מוטדות או מוטדות מאד מהאפשרות לשינוי לרעה בתחום השוויון מגדרי. זאת לעומת 58.4% מהגברים המוטדים משינוי לרעה בתחום זה. יש להדגיש לפי נתוני סקר זה נשים וגברים כאחד, בוחרות בקואליציה ובאופוזיציה, מוטדות מהשפעה לרעה בשוויון מגדרי.

האם אתה תומך או מתנגד למניעת היכולת של בית המשפט להתערב בהחלטה של פוליטיקאי או פקיד ציבור, גם אם היא בלתי סבירה באופן חריג (% כלל המדגם)

ניתן לראות מתוך הנתונים כי 65% מקרב הנשים או מתנגדות או מתנגדות מאד לצמצום יכולת בית המשפט לקיים ביקורת השיפוטית בגין עילת הסבירות. זאת לעומת 58.4% מהגברים אשר די מתנגדים או מתנגדים מאד לצמצום זה. יש להדגיש לפי נתוני סקר זה נשים וגברים כאחד, בוחרות ובוחרים בקואליציה ובאופוזיציה, מתנגדות ומתנגדים לצמצום אפשרות בית המשפט לקיים ביקורת שיפוטית בגין עילת הסבירות.

האם אתה תומך או מתנגד להצעה של שר המשפטים לזון, לפיה כאשר ביהמש העליון פוסל חוק שחוקקה הכנסת המנוגד לחוקי היסוד, תוכל הכנסת להתגבר על פסילתו ברוב של 61 חברי כנסת (רוב שיש לכל קואליציה)? (% כלל המדגם)

ניתן לראות מתוך הנתונים כי 68.3% מקרב הנשים מתנגדות לפסקת התגברות ב-61 או תומכות רק אם יעלו את הרוב הדרוש באופן משמעותי. זאת לעומת 19.6% בלבד מהנשים התומכות בפסקת התגברות ברוב זה. יש להדגיש לפי נתוני סקר זה רוב של בוחרות בקואליציה ובאופוזיציה, מתנגדות פסקת התגברות ב-61.

נספח 2: דוגמאות להחלטות בג"ץ אשר הבטיחו זכויות לנשים ממגוון קבוצות האוכלוסייה

הגנה על זכויות סוציאליות של נשים

בג"ץ 1512/04 **חנוכה נ' המוסד לביטוח לאומי** (פורסם בנבו, 10.4.2005) – בעקבות הגשת העתירה, המוסד לביטוח לאומי הסכים לערוך שימוע כנגד החלטה להפסיק תשלום גמלה בשל שימוש ברכב או קיום מערכת יחסים זוגית השוללת זכאות כיחיד. אחת העותרות הייתה עמותת איתך – משפטניות למען צדק חברתי, שביקשה להביא להכרעה את הסוגיה העקרונית הנובעת מאי-קיומם של הליכי שימוע קודם לקבלת ההחלטה בדבר שלילת גמלה.

בג"ץ 1433/03 **בחטין ואחי נ' שר האוצר ואחי** (פורסם בנבו, 3.11.2008) – בעקבות עתירה שהוגשה, בין היתר ע"י עמותת איתך – משפטניות למען צדק חברתי, שונה נוהל של שירות התעסוקה ולפיו אם נמצא כי להורה יחיד יש קושי אובייקטיבי במציאת סידורי השגחה סבירים לילדיו, תיקבע עבודה מתאימה לאור הקושי האובייקטיבי.

בג"ץ **ניתוקי השמל** (בג"ץ 4988/19 **מויסה נ' הרשות לשירותים ציבוריים חשמל**) (פורסם בנבו, 20.1.2022) – בפסק הדין נקבע כי חברת החשמל לא תוכל לנתק צרכנים ביתיים שמאחרים עם תשלום החשבונות ללא הליך מסודר הכולל שימוע. בג"ץ קרא להשתמש באמצעים מתונים יותר לגביית חובות. בית משפט קבע כי החשמל הינו מצרך חיוני. בעקבות הפסיקה כ-300 אלף משפחות יקבלו פטור מניתוק מחשמל גם במקרה של חוב. בין העותרים גם האגודה לזכויות האזרח בישראל, רופאים לזכויות אדם ואיגוד העובדים הסוציאליים.

הגנה מפני אפליה כנגד נשים בשוק התעסוקה

בג"ץ 104/87 **ד"ר נבו נ' בית הדין הארצי לעבודה**, מד(4) 749 (1990) – ב-1990 פסק בג"ץ שגיל הפרישה השונה בין גברים ונשים יבוטל. בעקבות המאבק נחקק חוק גיל פרישה שווה לעובדת ולעובד, שקבע כי עובדת אשר נקבע לה גיל פרישה נמוך מזה שנקבע לגבר עובד, רשאית לפרוש בכל גיל שבין גיל הפרישה שנקבע לעובדת וגיל הפרישה שנקבע לעובד.

בג"ץ 1758/11 **גורן נ' הום סנטר (עשה זאת בעצמך) בע"מ**, סה(3) 593 (2012) – פסק הדין הראשון של בית המשפט הגבוה לצדק העוסק באפליה על רקע - שכר. בפסק הדין נקבע כי מעבידים אינם רשאים להפלות על רקע מיני במתן הטבות לעובדיהם. פסק הדין ניתן לאחר דיונים קודמים בבית הדין האזורי לעבודה ובבית הדין הארצי לעבודה.

בג"ץ שדולת הנשים (בג"ץ הדירקטוריונים) (בג"ץ 453/94 שדולת הנשים בישראל נ' ממשלת ישראל, פ"ד מח(5) 501 (1994) - פסק הדין הכיר באופן תקדימי בצדקתו ובנחיצותו של העדפה מתקנת לצורך התמודדות עם ההפליה כלפי נשים. רק לאחר התערבות בג"ץ בעניין (1994) החל החוק להיות המחייב העדפה מתקנת לנשים להיות מיושם, ובזכות זאת עלה שיעור הנשים בדירקטוריונים משיעור מזערי לשיעור של כ-30%.

בג"ץ 5660/10 עמותת איתך – משפטניות למען צדק נ' ראש ממשלת ישראל, פ"ד ס(1) 501 (2010) - בשנת 2010 עתרה עמותת איתך מעכי נגד ממשלת ישראל על רקע מינוי ועדת טירקל, בעקבות העדרן של נשים בוועדת הבדיקה הממשלתית לבחינת אירועי המשט הטורקי לעזה. לאור העתירה בג"ץ קבע כי היעדר נשים בוועדה בנושא כה חשוב, מנוגדת לחוק שיווי זכויות האישה והורה לממשלה למנות אישה לוועדה. פסיקתו בנושא מהווה עד היום את אחד היתדות המשפטיים בתחום הייצוג ההולם לנשים והובילה לעלייה של 35% בייצוג נשים בגופים ציבוריים.

בג"ץ 1823/15 בן פורת נ' רשמ המפלגות (פורסם בנבו, 10.1.2019) - בג"ץ הורה למפלגת אגודת ישראל להסיר את המילה "אישה" מתקנונה, כך שלא תהיה עוד מניעה תקנונית או משפטית לקבלתה של אישה כחברה במפלגה. את העתירה הגישו, בין היתר, מספר ארגונים, כגון עמותת איתך - משפטניות למען צדק חברתי, המרכז לקידום מעמד האישה, ויצו, ונעמת ובחזוק חוות דעת מטעם עמותת נבחרות.

בג"ץ 153/87 שקדיאל נ' השר לענייני דתות, פ"ד מב(2) 221 (1988) - בית המשפט ביטל את החלטת ועדת השרים שדנה בהרכבה של המועצה הדתית, שסירבה לאשר את מינויה של שקדיאל כחברה במועצה הדתית של ירוחם. בג"ץ בחן האם שיקולי ועדת השרים הם שיקולים ענייניים (כאלה שוועדת שרים סבירה רשאית הייתה לקחתם בחשבון).

בג"ץ 953/87 פורז נ' שלמה להט, ראש עיריית תל אביב-יפו, פ"ד מב(2) 309 (1988) - יש לבטל את החלטת מועצת העירייה שלא לשלב נשים באספה לבחירת רב העיר.

הגנה על זכויות כלכליות בדיני אישות

דג"ץ 8537/18 פלוגית נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים (פורסם בנבו, 24.6.2021) – בג"ץ השיב לאישה את זכויותיה בדירה מכוח חזקת השיתוף והוגדר כי זכות זו אינה על תנאי ו"אי-נאמנות מינית אינה מהווה נסיבה שיש בכוחה לשלול בדיעבד זכויות שהתגבשו".

הגנה מפני הפרדה מגדרית

בג"ץ איסור הפרדה בין נשים וגברים ברחובות (בג"ץ 7521/11 עזריה נ' משטרת ישראל (פורסם בנבו, 16.10.2011)) – שופטי בג"ץ קבעו כי לא תתאפשר הקמת גדר הפרדה בין גברים ונשים במדרכות שכונת מאה שערים בירושלים במהלך שמחת בית השואבה. בית המשפט חייב את משטרת ירושלים למנוע הפרדה כזו ולאסור על הסדרנים לפעול במקום.

הגנה על נשים מהגרות

בג"ץ 22993/17 גרסגהר נ' כנסת ישראל (פורסם בנבו, 23.4.2020) – בג"ץ קבע כי "חוק הפיקדון", המחייב לנכות 20% משכרם של מהגרות ומהגרי עבודה, לשם יצירת פקדון על ידי המדינה לשם עידוד יציאתם מהארץ, אינו חוקתי, באשר מדובר בפגיעה קשה ובלתי מידתית בזכותם לקניין. יש לציין כי כחלק מהליך הדיון של בג"ץ, התקיים דיון אודות מצבן הייחודי והמסוכן של מהגרות עבודה, אשר פגיעה במעמדן ובזכויותיהן, מעמיד בסכנה את ההגנה עליהן מפני אלימות.